

**Länsrapport
Skolelevs drogvanor
i Jämtlands län 2012**

Dnr: LS/348/2013

Ansvarig: Ronny Weylandt, Folkhälsocentrum, Jämtlands läns landsting

Handläggare: Anna Werme, Folkhälsocentrum, Jämtlands läns landsting

www.jll.se/folkhalsa

Foto: Jörgen Wiklund/bildarkivet.se

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	SAMMANFATTNING	5
2	INLEDNING	6
2.1	ANDT-strategin	6
2.2	Styrdokument i Jämtlands län	7
3	SYFTE.....	7
4	METOD.....	8
4.1	Undersökningens upplägg och genomförande	8
4.2	Bortfall	8
4.3	Tolkning av resultat.....	9
4.4	Begränsningar.....	9
5	RESULTAT.....	10
5.1	Tobak.....	10
5.1.1	Rökning och snusning.....	10
5.1.2	Vill sluta med tobak.....	11
5.1.3	Vattenpipa	12
5.2	Alkohol	12
5.2.1	Alkoholkonsumenter och alkoholmängd	12
5.2.2	Typ av dryck	13
5.2.3	Problem i samband med alkohol	14
5.2.4	Bjuden hemma.....	14
5.3	Narkotika, dopning och spel	14
5.3.1	Narkotika	14
5.3.2	Narkotikatyp och frekvens.....	16
5.3.3	Dopning, sniffning/boffning och läkemedel.....	16
5.3.4	Spel.....	16
5.4	Debutålder och tillgänglighet.....	17
5.4.1	Debutålder	17
5.4.2	Tillgänglighet	18
5.5	Riskuppfattning/Attityder	19
5.5.1	Elevernas riskuppfattning	19
5.5.2	Elevernas uppfattning om föräldrar/vårdnadshavares attityder	21
5.6	Sambandsanalyser mellan olika droger	23

6	DISKUSSION MED BEHOVSANALYS.....	26
6.1	Tobak.....	26
6.2	Alkohol	27
6.3	Narkotika, dopning, sniffning och spel	27
6.4	Attityder	28
6.5	Samband	30
6.6	Särskilt angelägna områden	30
7	REFERENSER	31

1 SAMMANFATTNING

Syftet med föreliggande rapport är att fungera som ett trovärdigt underlag för diskussion bland politiker och verksamhetsföreträdare på kommunal och regional nivå, men också inom förenings- och näringsliv. Syftet med rapporten är vidare att:

- ge en nulägesanalys om drogvanesituationen i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i länet
- ge stöd för att fatta beslut och göra prioriteringar gällande förebyggande åtgärder inom ANDT-området
- ge förutsättningar för samverkan kring skolelevers hälsa
- stimulera vilja till fördjupad kunskap

Varje år genomför Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) enkätundersökningen 'Skolelevers drogvanor' på ett riksrepresentativt urval av eleverna i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Sverige. År 2012 togs länsgemensamt ett beslut om att genomföra drogvaneenkäten som en totalundersökning i Jämtlands län, vilket innebär att samtliga klasser i nämnda årskurser i länet erbjöds delta. Totalt har 993 enkäter i årskurs 9 och 1 120 enkäter i gymnasiets år 2 bearbetats.

Resultaten visar att var fjärde elev i årskurs 9 och drygt 40 procent av eleverna i gymnasiets år 2 använder tobak. Dock vill 415 elever sluta röka och 223 elever sluta snusa, nu eller i framtiden. Flickor har i större utsträckning än pojkar druckit alkohol någon gång, medan pojkarna konsumerar större mängd alkohol. Detta gäller i båda årskurserna. Angående narkotika uppger 15 procent av eleverna i år 2 på gymnasiet att de någon gång använt narkotika. Motsvarande andel i årskurs 9 är 6 procent. En tiondel av eleverna uppger att de någon gång har provat att sniffa/boffa.

Den genomsnittliga debutåldern för de olika drogerna som undersökningen omfattar är 14-15 år. Debutåldern är något lägre vad gäller tobak och något högre vad gäller narkotika. Eleverna uppger också att de i stor utsträckning kan få tag på de olika drogerna inom 24 timmar.

I gymnasiets år 2, och då främst bland pojkar, uppfattas risken med de olika drogerna som oroväckande låg. Detta gäller särskilt risken med snus, berusningsdrickande och risken med att prova hasch eller marijuana. En hög andel uppger också att de inte vet hur stor risken är. I båda årskurserna skattar eleverna en relativt tillåtande attityd hos sina föräldrar/vårdnadshavare, förutom vad gäller inställningen till narkotika.

Utifrån resultatet ser vi bland annat behov av ett gemensamt drogförebyggande arbete inom följande områden:

- tillräckliga resurser och stöd till de elever som vill sluta med tobak
- uppskjuten debutålder samt minskad tillgänglighet
- ökad kunskap hos eleverna
- attityder till droger
- information om risker och samband mellan droger till föräldrar/vårdnadshavare

2 INLEDNING

Denna rapport baseras på resultat från enkätundersökningen 'Skolelevers drogvanor 2012' och redovisar ett nuläge över drogvanor i årskurs 9 samt år 2 på gymnasiet i Jämtlands län. Rapporten bidrar även med en behovsanalys med förslag på prioriterade områden för fortsatt drogförebyggande arbete.

2.1 ANDT-strategin

I Sverige har beräkningar gjorts av några olika riskfaktorers betydelse för den samlade sjukdomsbördan i landet (www.andt-strategin.info). Dessa beräkningar visar att alkohol, narkotika, dopning och tobak (ANDT) grovt räknat står för ungefär 15 procent av den totala sjukdomsbördan för män och cirka 9 procent för kvinnor. Hänsyn har då inte tagits till effekterna av ett ökat blandmissbruk. Bakom dessa siffror finns stora problem och lidande för de individer som brukar eller missbrukar ovannämnda droger samt för människor i deras omgivning och sjukdomsbördan innebär även stora kostnader för samhället.

I mars 2011 antog riksdagen propositionen 'En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken' (Regeringen, 2011). Strategin anger mål, inriktning och prioriteringar för samhällets insatser inom ANDT-området under åren 2011–2015 och innefattar bland annat tillgänglighetsbegränsning, tillsyn samt lokalt förebyggande verksamhet. Genom strategin vill regeringen skapa långsiktighet, samverkan mellan aktörer i samhället och betona det gemensamma ansvaret. I strategin presenteras det övergripande målet för ANDT-politiken: *ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk.*

Målet innebär:

- nolltolerans mot narkotika och dopning
- att minska allt tobaksbruk och förhindra att minderåriga börjar använda tobak
- att förhindra all skadlig alkoholkonsumtion bland annat genom att minska konsumtionen och skadliga dryckesvanor.

Strategin innehåller även sju långsiktiga mål, varav ett är särskilt aktuellt i samband med denna drogvanundersökning. Mål 3 uttrycker att *antalet barn och unga som börjar använda narkotika och dopningsmedel eller debuterar tidigt med alkohol eller tobak ska successivt minska*. Under detta mål finns ett antal prioriterade mål formulerade:

- minska nyrekrytering till narkotika- och dopningsmissbruk
- utveckla metoder för att barn och ungdomar inte ska börja använda tobaksprodukter
- ökad användning av befintliga verk samma metoder för att skjuta upp alkoholdebuten och minska den skadliga alkoholkonsumtionen
- en hälsofrämjande skola
- ett ökat deltagande av föräldrar, idéburna organisationer och näringsliv i det förebyggande arbetet

2.2 Styrdokument i Jämtlands län

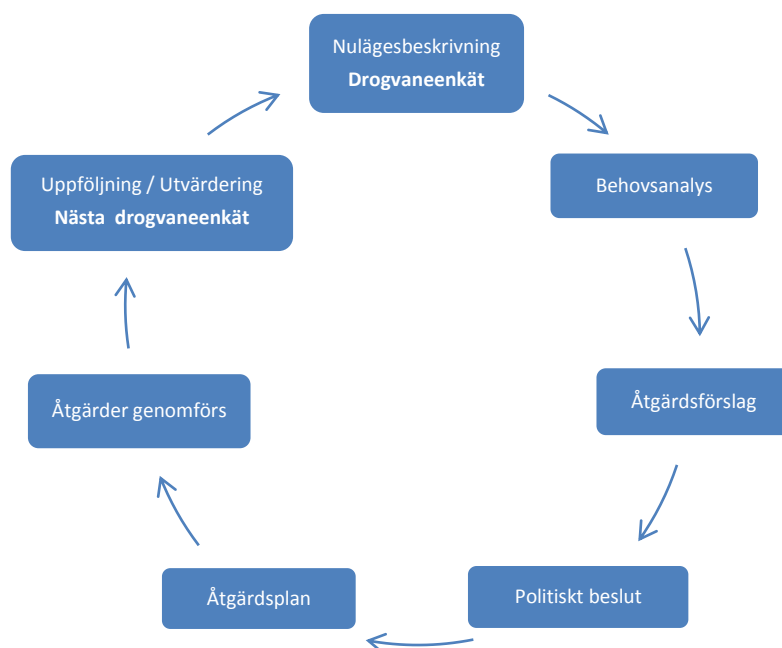
I Jämtlands län pågår sedan 2006 en aktiv mobilisering mot alkohol, narkotika, dopning, tobak och brottslighet, som går under namnet 'Mobilisering mot droger' (Mobilisering mot droger , 2013). Arbetet sker i bred samverkan mellan olika aktörer i samhället. Ett syfte med mobiliseringen är att ge barn och unga i länet en bra start i livet med tillgång till miljöer fria från alkohol, tobak och narkotika. I programförklaringen för 2013 uttrycks att arbetet ska ske genom att påverka attityder, föräldrastöd, riktade insatser samt att begränsa tillgängligheten.

Även den gemensamma folkhälsopolicyn i Jämtlands län 2011-2015, 'Vår hälsa – länets möjlighet', betonar vikten av samverkan mellan aktörer och att särskilt fokusera på barn och ungdomar. Att skapa trygga uppväxtvillkor för länets barn och unga är ett av policyns fyra utvecklingsområden.

3 SYFTE

Syftet med föreliggande rapport är att fungera som ett trovärdigt underlag för diskussion bland politiker och verksamhetsföreträdare på kommunal och regional nivå, men också inom förenings- och näringsliv. Syftet med rapporten är vidare att:

- ge en nulägesanalys om drogvanesituationen i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i länet
- ge stöd för att fatta beslut och göra prioriteringar gällande förebyggande åtgärder inom ANDT-området (figur 1)
- ge förutsättningar för samverkan kring skolelevs hälsa
- stimulera vilja till fördjupad kunskap

Figur 1. Arbetsprocess där drogvaneundersökningen utgör en viktig del i form av kartläggning av nuläget samt som verktyg vid uppföljning/ utvärdering.

4 METOD

4.1 Undersökningens upplägg och genomförande

Varje år genomför Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) enkätundersökningen 'Skolelevers drogvanor' på ett riksrepresentativt urval av eleverna i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Sverige. År 2012 beslutades länsgemensamt om att genomföra drogvaneenkäten som en totalundersökning i Jämtlands län, vilket innebär att alla elever i nämnda årskurser i länet erbjöds delta. Resultaten baseras således inte enbart på ett urval av eleverna och kan därmed bidra till en mer tillförlitlig bild av drogsituationen bland elever i Jämtlands län. Fortsatta totalundersökningar i länet är planerade att genomföras vart tredje år.

Enkäten¹, som innefattar 61 frågor om tobak, alkohol, narkotika, dopning och spel samt några bakgrundsfrågor, besvarades under vecka 11-14 2012. Eleverna besvarade enkäten i klassrummen under skrivningsliknande förhållanden och för att deras anonymitet skulle vara skyddad fick de själva stoppa formuläret i ett kuvert som de sedan klistrade igen.

Processen kring enkätundersökningen i Jämtlands län har samordnats av Folkhälsocentrum, Jämtlands läns landsting, som också bearbetat materialet. Arbetet har skett i nära samarbete med länets kommuner, Länsstyrelsen Jämtlands län samt Regionförbundet Jämtlands län. Gemensamma workshops och analysträffar har genomförts där resultaten har diskuterats och problematiserats och slutligen resulterat i ett antal förslag på särskilt angelägna områden för länet och för respektive kommun att lägga fokus på i sitt arbete.

4.2 Bortfall

Ett problem i samband med enkätundersökningar är bortfallet, d.v.s. de personer som skulle ha besvarat formuläret men som av olika skäl inte deltog i undersökningen. I denna undersökning finns två typer av bortfall, där den ena typen utgörs av de klasser som av olika skäl inte deltog i undersökningen och den andra typen utgörs av de elever som var frånvarande i samband med datainsamlingen. Bortfallet på klassnivå redovisas i tabell A nedan.

	Årskurs 9	Gymnasiet år 2
Antal klasser i urvalet	72	117
Antal klasser som ej deltagit	5	21
Bortfall på klassnivå, procent	7	18

Tabell A. Antal klasser i urvalet och antalet klasser som ej deltagit samt bortfallet på klassnivå i procent i Jämtlands län.

I tabell B presenteras antalet bearbetade formulär samt bortfallet på individnivå i respektive årskurs.

¹ Enkäten går att finna på www.jll.se/folkhalsa

	Årskurs 9	Gymnasiet år 2
Pojkar	501	549
Flickor	488	570
Bortfall på individnivå, procent	13	21

Tabell B. Antalet bearbetade formulär samt bortfallet på individnivå i procent i Jämtlands län.

Totalt valde fem elever att inte delta i undersökningen och i övrigt var sjukdom den vanligaste orsaken till frånvaro vid undersökningstillfället. Ett antal formulär har även sorterats bort eftersom de av CAN bedömts vara skämtsamt eller överdrivet ifyllda. Totalt² har 993 enkäter i årskurs 9 och 1 120 enkäter i gymnasiets år 2 bearbetats.

4.3 Tolkning av resultat

I rapporten redovisas resultaten i stor utsträckning uppdelade efter kön men även för totala gruppen elever i respektive årskurs. Jämförelser mellan årskurserna förekommer också.

I de flesta figurer och tabeller redovisas andelar i procent beräknade på totalmaterialet, d.v.s. samtliga elever i respektive grupp. I dessa fall redovisas inga bastal för procentberäkningarna, utan antalet elever framgår i tabell B. Då procentberäkningarna endast avser en begränsad del av eleverna (t.ex. endast de elever som någon gång har använt narkotika) redovisas detta och i stor utsträckning även hur många individer den aktuella andelen motsvarar. I vissa fall avser procentberäkningarna ytterst få individer och sådana figurer/tabeller ska tolkas med försiktighet då varje individ utgör en stor andel och får stort genomslag.

Redovisningen avser samtliga elever som skulle ha besvarat respektive fråga. Detta innebär att andelen som hoppat över en fråga också ingår i totalen. Alla data redovisas avrundade till hela procenttal och på grund av detta kan det ibland förekomma att de sammanslagna andelarna inte blir exakt 100 procent.

4.4 Begränsningar

Denna länsrapport redovisar resultaten på länsnivå och för resultat på kommunnivå hänvisas till respektive kommuns egen rapport.

Resultaten från riksundersökningen 2012 var vid skrivandet av denna rapport ännu inte publicerade och därför görs genomgående inga jämförelser med riket i denna rapport. I skrivande stund råder även ovisshet om jämförbarheten med resultaten från tidigare undersökningar, då det inför 2012 års undersökning gjordes en omfattande omarbetning av enkätformuläret. Senast en totalundersökning genomfördes i Jämtlands län var år 2008 och p.g.a. ovan nämnda omarbetning av enkätformuläret görs heller inga jämförelser mellan resultaten 2008 och 2012 i denna rapport.

² Fyra elever i årskurs 9 samt en elev i gymnasiets år 2 valde att inte ange något svar på frågan 'Är du man eller kvinna?' och därför är totala antalet elever några fler än antalet pojkar och flickor tillsammans.

5 RESULTAT

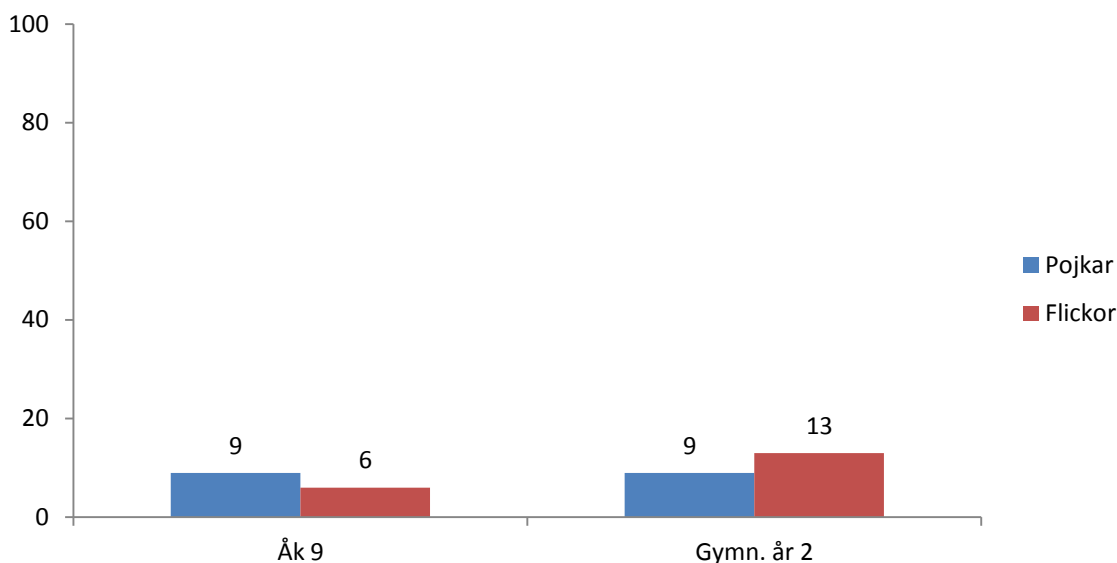
I detta avsnitt presenteras resultat från 2012 års undersökning i Jämtlands län. Resultaten är indelade i teman/områden utifrån de olika drogvanorna, debut och tillgänglighet samt attityder och riskuppfattning.

5.1 Tobak

5.1.1 Rökning och snusning

Bland länets elever i årskurs 9 uppger 20 procent att de röker. Hur ofta man röker ser olika ut och 8 procent uppger att de röker varje/nästan varje dag. I gymnasiet år 2 röker 34 procent av eleverna och 11 procent röker varje/nästan varje dag. I årskurs 9 röker pojkar i högre utsträckning än flickor medan det i andra året på gymnasiet är tvärtom (figur 2).

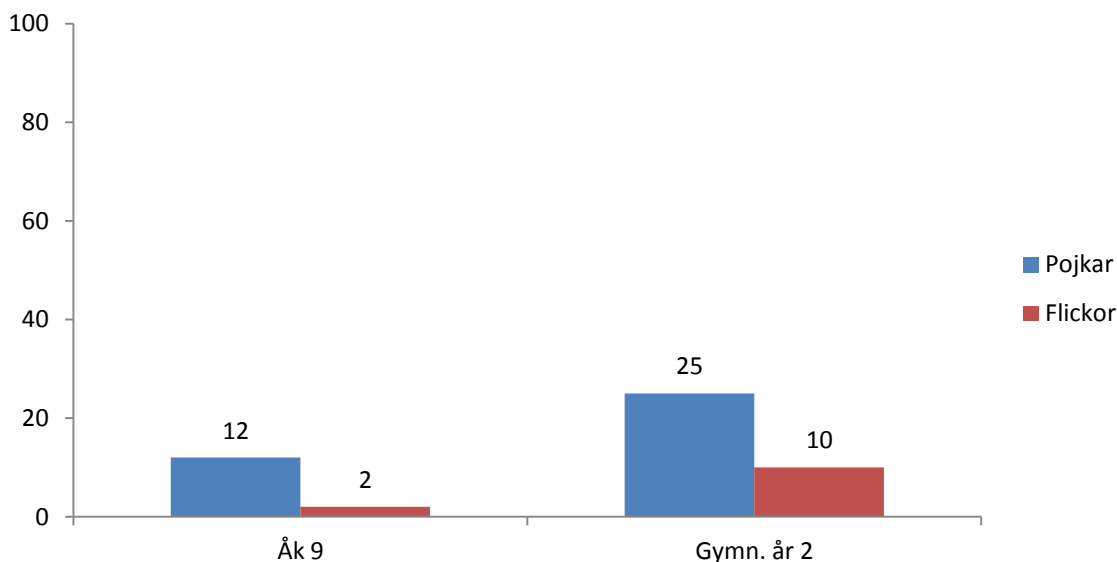
Röker varje/nästan varje dag

Figur 2. Andel (i procent) som röker varje/nästan varje dag. Uppdelat efter årskurs och kön.

I årskurs 9 uppger 13 procent att de snusar och 7 procent snusar varje/nästan varje dag. Motsvarande andelar i gymnasiet år 2 är 27 procent som snusar och 17 procent som snusar varje/nästan varje dag. Pojkarna snusar i betydligt högre utsträckning än vad flickorna gör och detta gäller båda årskurserna (figur 3).

Snusar varje/nästan varje dag

Figur 3. Andel (i procent) som snusar varje/nästan varje dag. Uppdelat efter årskurs och kön.

Om man ser till den totala tobakskonsumtionen, d.v.s. de som uppger att de röker och/eller snusar, är andelen 24 procent i årskurs 9 och 43 procent i andra året på gymnasiet. I årskurs 9 uppger en högre andel pojkar än flickor att de röker och/eller snusar, medan det i gymnasiets andra år inte syns någon sådan skillnad.

Vanligaste sättet att få tag på tobak är i årskurs 9 genom kompisar eller ”annan person”. I gymnasiet år 2 uppger eleverna att de antingen köper tobak själva eller att de får tag på tobak genom kompisar.

5.1.2 Vill sluta med tobak

I enkäten ställs även frågan om eleverna vill sluta med tobak och av dem som röker i årskurs 9 vill 29 procent (60 personer) sluta samt 38 procent (78 personer) sluta i framtiden. Motsvarande andelar i andra året på gymnasiet är 33 procent (129 personer) samt 38 procent (148 personer). Skillnad syns mellan könen i gymnasiets år 2, där flickor i större utsträckning än pojkar vill sluta röka.

Bland eleverna som snusar i årskurs 9 vill 19 procent (24 personer) sluta samt 28 procent (36 personer) i framtiden. I gymnasiets andra år vill 17 procent (54 personer) sluta samt 35 procent (109 personer) i framtiden och även här syns skillnad mellan pojkar och flickor där högre andel av flickor än pojkar vill sluta snusa.

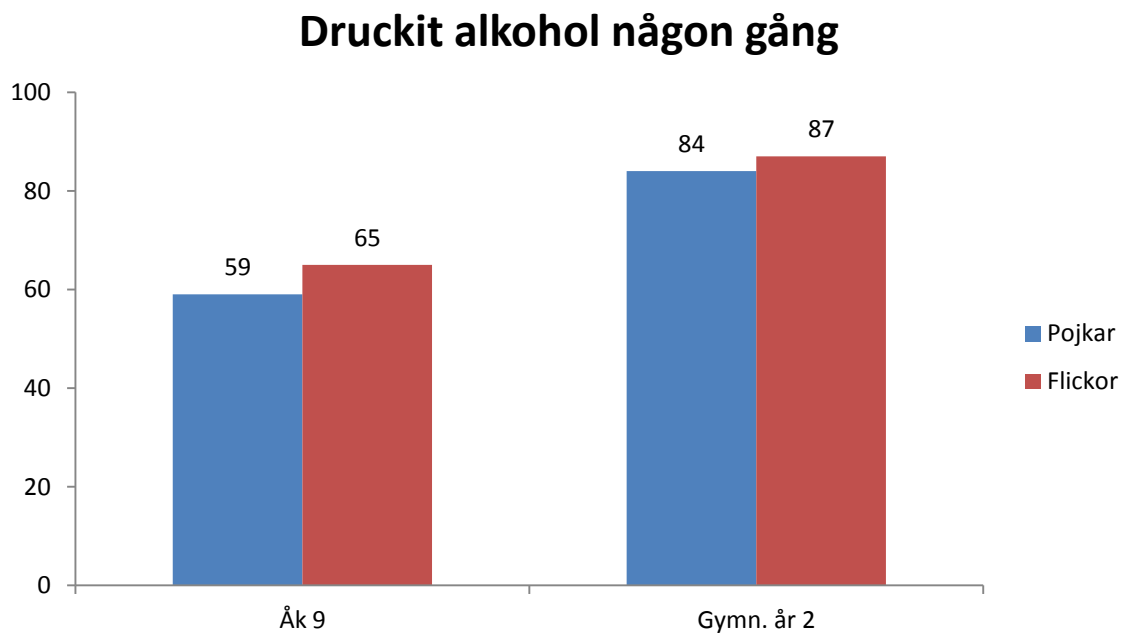
5.1.3 Vattenpipa

Sedan 2009 finns en fråga om vattenpipsrökning med i drogvaneeundersökningen. Bland länets niondeklassare uppger 27 procent att de någon gång har rökt vattenpipa, 24 procent av flickorna och 29 procent av pojkarna. I andra året på gymnasiet har hälften av eleverna någon gång provat och även här är andelen pojkar något större än andelen flickor.

5.2 Alkohol

5.2.1 Alkoholkonsumenter och alkoholmängd

I årskurs 9 uppger 62 procent av eleverna i länet att de någon gång har druckit alkohol. Motsvarande andel i andra året på gymnasiet är 86 procent. I båda årskurserna uppger flickor i högre utsträckning än pojkar att de druckit alkohol (figur 4)

Figur 4. Andel (i procent) som druckit alkohol någon gång. Uppdelat efter årskurs och kön.

Det skiljer sig bland eleverna i hur ofta de dricker alkohol och hur mycket de dricker. Den genomsnittliga årliga alkoholkonsumtionen redovisas i tabell C.

	Åk 9	Gymn. år 2
Pojkar	2,23	4,91
Flickor	1,68	3,16
Totalt	1,96	4,01

Tabell C. Genomsnittlig årlig alkoholkonsumtion omräknad i antal liter 100 procentig alkohol. Uppdelat efter årskurs och kön.

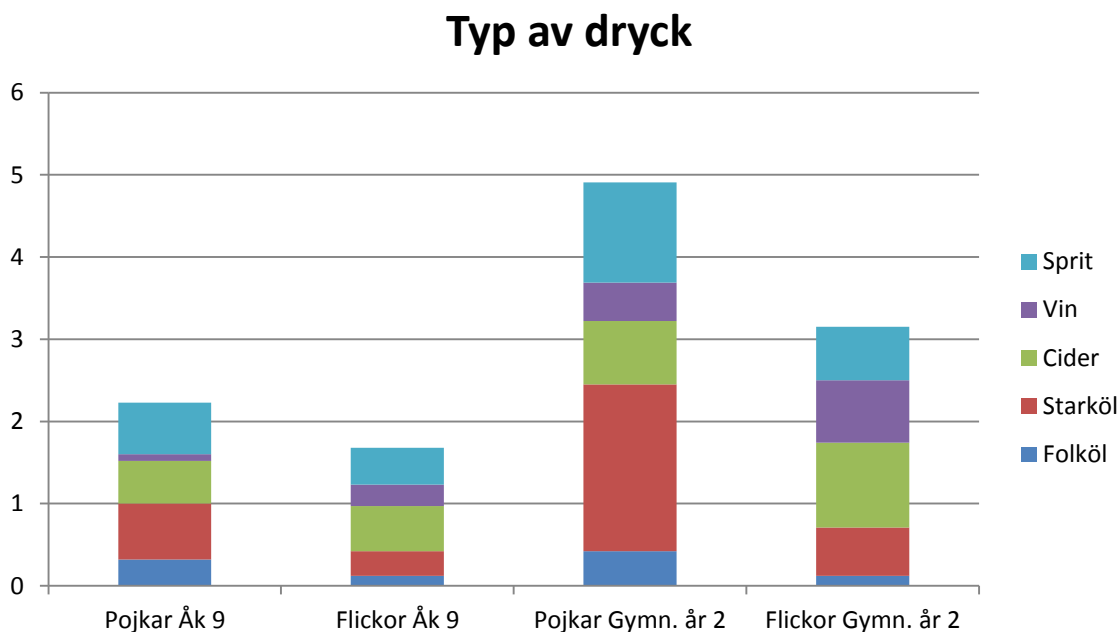
I årskurs 9 uppger 15 procent av eleverna att de minst en gång i månaden under de senaste 12 månaderna druckit så mycket alkohol att de känt sig berusade. Motsvarande andel i gymnasiet år 2 är 44 procent. I årskurs 9 är andelen högre bland pojkar än bland flickor, 17 procent respektive 14 procent.

Vid en fråga i enkäten får eleverna ange hur ofta, under de senaste 12 månaderna, de vid ett och samma tillfälle druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl/starkcider eller 25 cl sprit eller en helflaska vin eller sex burkar folköl. Syftet med frågan är att mäta intensivkonsumtion av alkohol bland eleverna. I årskurs 9 intensivkonsumerar 12 procent alkohol någon gång i månaden eller oftare och i andra året på gymnasiet är motsvarande andel 36 procent. I årskurs 9 uppger pojkar i högre grad än flickor att de intensivkonsumerar alkohol någon gång i månaden eller oftare, 14 procent respektive 10 procent.

Att vara storkonsument av alkohol definieras genom att man dricker 9 standardglas³ för flickor eller 14 standardglas för pojkar per vecka eller mer. I årskurs 9 kan 6 procent av eleverna, enligt detta mått, räknas som storkonsumenter av alkohol. I gymnasiet år 2 är motsvarande andel 12 procent. Ingen större skillnad ses mellan könen.

5.2.2 Typ av dryck

Vad gäller vilken typ av alkohol som eleverna i årskurs 9 och gymnasiet år 2 i länet dricker uppger de följande fördelning (figur 5):

Figur 5. Genomsnittlig årskonsumtion och typ av dryck omräknad i antal liter 100 procentig alkohol. Uppdelat efter årskurs och kön.

³ Ett standardglas innehåller 12 gram alkohol (ex. 4 cl starksprit, 12cl vin eller 33 cl starköl) (www.can.se)

Pojkar uppger att de dricker öl och sprit i högre utsträckning än vad flickorna gör, medan flickorna i högre grad rapporterar konsumtion av vin och cider.

I årskurs 9 uppger drygt 16 procent (av både pojkar och flickor) att de druckit hembränt under de senaste 12 månaderna. Motsvarande andel i gymnasiet år 2 är 22 procent, pojkar 24 procent och flickor 20 procent.

På frågan varifrån alkoholen kom senaste gången eleverna drack olika typer av alkoholhaltiga drycker uppger flest elever i årskurs 9 att alkoholen kom ifrån Systembolaget följt av att de inte vet varifrån alkoholen kom samt att den kom från affär. Även i gymnasiets år 2 uppger flest elever att alkoholen kom ifrån Systembolaget följt av restaurang samt affär.

5.2.3 Problem i samband med alkohol

I enkäten ställs en fråga som berör elevernas riskbeteende där de får ange om de under de senaste 12 månaderna råkat ut för en rad händelser i samband med att de druckit alkohol. De vanligaste riskerna man utsatt sig eller andra för är:

- råkat i gräl
- tappat pengar eller andra värdesaker
- förstört saker eller kläder
- fått problem med förhållandet till vänner
- haft oskyddat sex

I årskurs 9 är även ett av de vanligaste riskbeteendena att ha kört moped, bil eller annat motorfordon, medan elever i gymnasiets år 2 uppger att de råkat ut för olycka eller skadats samt blivit utsatt för våld. Skillnad syns mellan pojkar och flickor avseende vilken typ av problem de uppger att de råkat ut för i samband med alkoholkonsumtion. Pojkarna uppger i högre grad att de varit inblandade i våld och olyckor samt brottsrelaterade problem, medan flickorna i större utsträckning rapporterar relationsproblem, sexuella problem och att de tappat eller förstört saker.

5.2.4 Bjuden hemma

Andelen som uppger att de under senaste året blivit bjuden på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare är högre bland eleverna i gymnasiets år 2 än i årskurs 9, 44 procent respektive 25 procent. Flickor uppger i högre utsträckning än pojkar att de blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare och detta gäller i båda årskurserna.

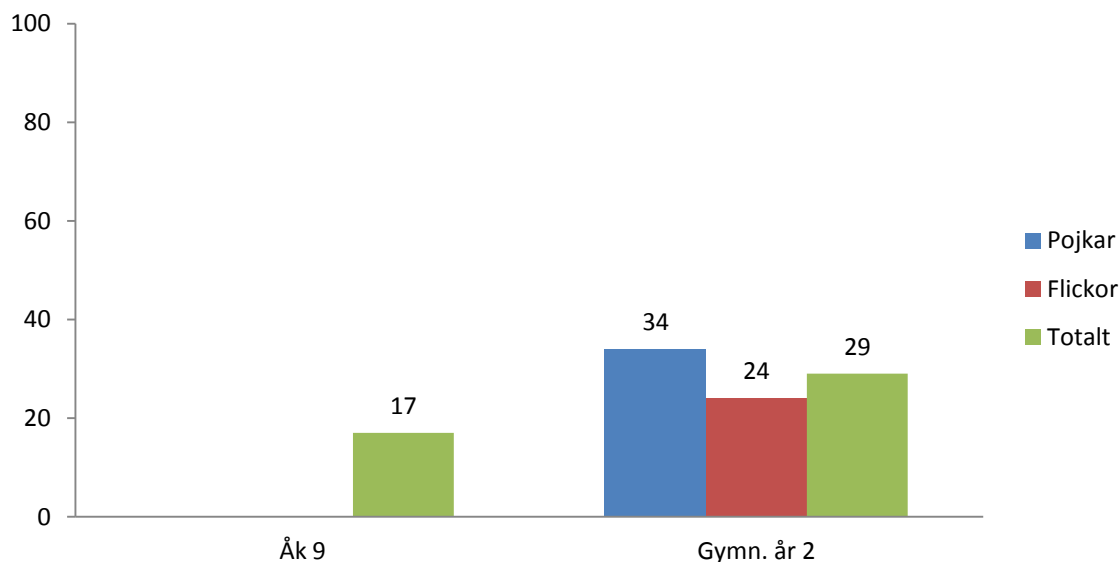
5.3 Narkotika, dopning och spel

5.3.1 Narkotika

I årskurs 9 uppger 17 procent (164 personer) att de någon gång under de senaste 12 månaderna har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika. Motsvarande siffra i gymnasiets år 2 är 29

procent (324 personer). I årskurs 9 syns ingen skillnad mellan könen, medan pojkar i gymnasiet i större utsträckning än flickor i samma årskurs blivit erbjudna (figur 6).

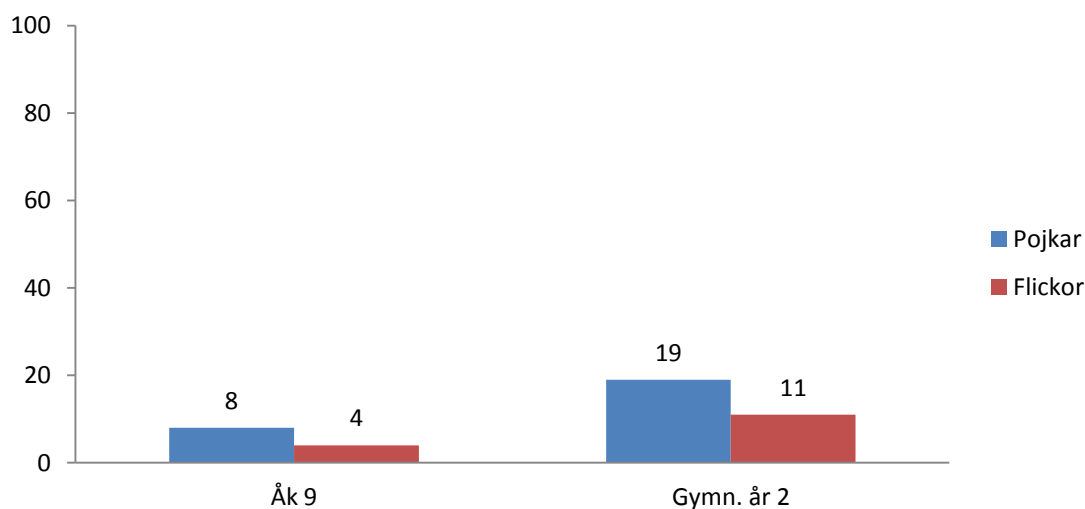
Erbjuden narkotika

Figur 6. Andel (i procent) som blivit erbjuden att prova eller köpa narkotika de senaste 12 mån. Uppdelat efter årskurs och kön.

Andelen elever i länet som uppger att de någon gång har använt narkotika är 6 procent (58 personer) i årskurs 9 och 15 procent (171 personer) i gymnasiet år 2. Skillnad mellan pojkar och flickor syns i båda årskurserna (figur 7).

Använt narkotika någon gång

Figur 7. Andel (i procent) som provat narkotika någon gång. Uppdelat efter årskurs och kön.

I enkäten får eleverna också fylla i när de senast använt narkotika (under de senaste 30 dagarna, under de senaste 12 månaderna eller för mer än 12 månader sedan). Av de elever i årskurs 9 i länet som uppger att de någon gång använt narkotika uppger 71 procent (41 personer) att de använt narkotika under de senaste 12 månaderna och 22 procent (13 personer) uppger att de använt narkotika under de senaste 30 dagarna. I gymnasiet år 2 är motsvarande andelar 59 procent (100 personer) samt 11 procent (19 personer).

5.3.2 Narkotikatyp och frekvens

Bland dem som någon gång provat narkotika är den vanligaste typen av narkotika hasch, följt av marijuana och spice eller liknande rökmixar. Vanligast är att man använt hasch eller marijuana 1-4 gånger. Detta gäller för båda årskurserna och för både pojkar och flickor.

I årskurs 9 uppger 1 procent (9 personer) av alla elever att de någon gång använt ecstasy, 5 personer uppger att de någon gång använt kokain och 4 personer uppger att de någon gång använt heroin. I andra året på gymnasiet uppger 1 procent (10 personer) av alla elever att de någon gång har använt amfetamin och 7 personer uppger att de någon gång har använt ecstasy.

Vanligaste sättet att få tag på narkotika är för elever i både årskurs 9 och gymnasiets andra år genom en kompis eller pojk-/flickvän, följt av genom en bekant eller genom ”annan person”.

Andelen elever som uppger att de någon gång använt så kallade nätdroger/designerdroger/RC-droger/nya syntetiska droger är drygt 2 procent i årskurs 9 och 6 procent i gymnasiets år 2. Den nätdrog som använts i störst utsträckning är spice eller liknande rökmixar. Pojkar uppger i större utsträckning än flickor, i båda årskurserna, att de använt nätdroger.

5.3.3 Dopning, sniffning/boffning och läkemedel

I länet uppger totalt 16 personer (i de båda årskurserna tillsammans) att de någon gång använt dopning i form av anabola steroider (AAS).

I både årskurs 9 och andra året på gymnasiet uppger drygt 10 procent av eleverna att de någon gång har sniffat/boffat.

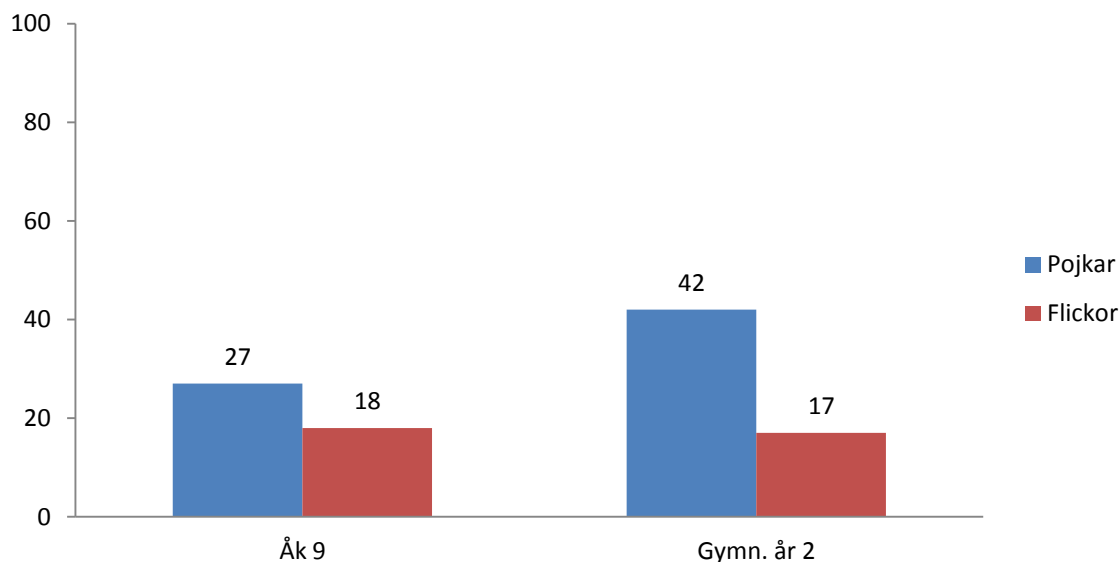
Drygt 2 procent i årskurs 9 och drygt 3 procent i gymnasiets år 2 uppger att de någon gång använt receptbelagda läkemedel utan recept. I årskurs 9 uppger 3 procent att de använt läkemedel med alkohol i berusningssyfte. Motsvarande andel i andra året på gymnasiet är knappt 5 procent. Bland eleverna i gymnasiet år 2 uppger flickor i något högre grad än pojkar i samma årskurs att de använt läkemedel med alkohol i berusningssyfte, 6 procent mot drygt 3 procent.

5.3.4 Spel

I årskurs 9 uppger 23 procent och i gymnasiets år 2 uppger 30 procent att de någon gång spelat om pengar. Andelen pojkar är högre än andelen flickor i båda årskurserna (figur 8). Av de elever som har spelat om pengar uppger 7 procent i årskurs 9 och 5 procent i årskurs 2 på gymnasiet att

de känt att de måste spela för mer och mer pengar och knappt 4 procent i respektive årskurs uppger att de ljugit om hur mycket de spelat för människor som är viktiga för dem.

Spelat om pengar

Figur 8. Andel (i procent) som har spelat om pengar någon gång. Uppdelat efter årskurs och kön.

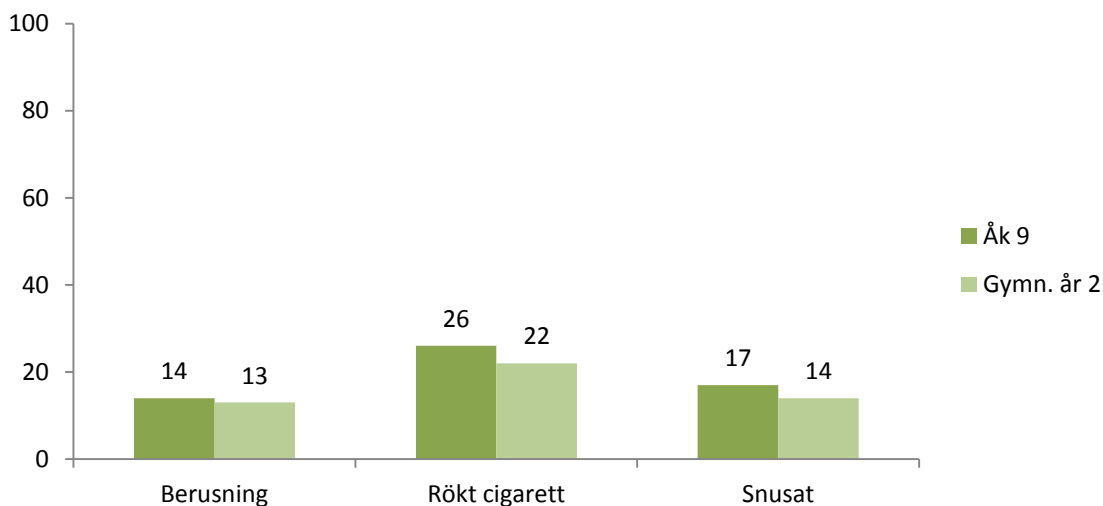
5.4 Debutålder och tillgänglighet

5.4.1 Debutålder

Vanligaste åldern att debutera med de olika droger som undersökningen omfattar är vid 14-15 års ålder. Debutåldern för att röka cigaretter är något lägre än för övriga droger (13-14 år) och debutåldern för att prova marijuana eller hasch är något högre (15-17 år).

I diagrammet nedan redovisas andelar över de elever som debuterat med cigaretter, snus eller berusat sig vid 13 års ålder eller yngre (figur 9).

Debut vid 13 år eller yngre

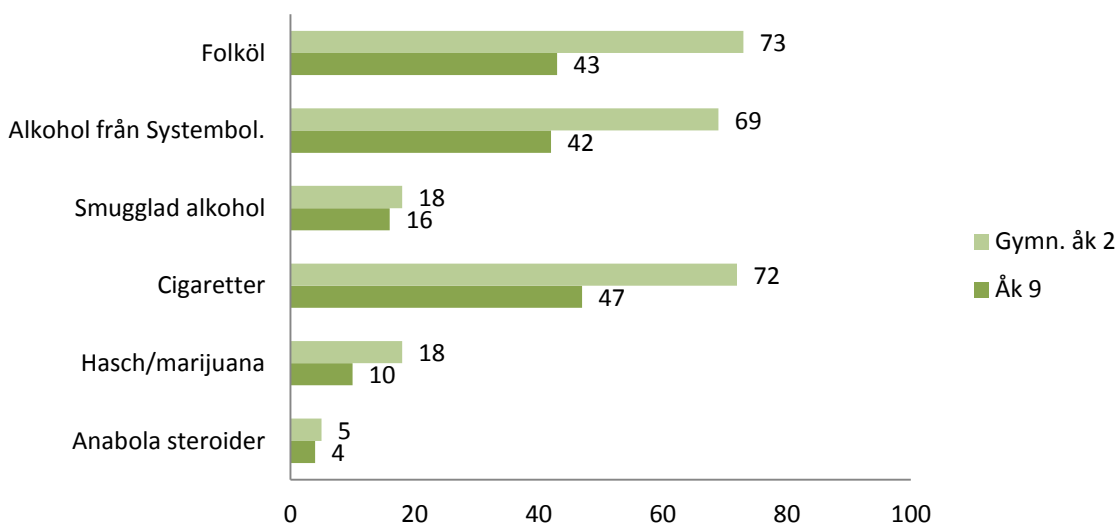
Figur 9. Andel (i procent) som uppger att de debuterat vid 13 år eller yngre. Uppdelat efter årskurs.

Skillnad syns mellan könen vad gäller debut av snusning, där pojkar i högre grad än flickor uppger att de debuterat tidigt.

5.4.2 Tillgänglighet

I länet kan en stor del av eleverna, i både årskurs 9 och gymnasiet år 2 få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Tillgängligheten är större för elever i gymnasiet (figur 10).

Tillgänglighet inom 24 timmar

Figur 10. Andel (i procent) som kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Uppdelat efter årskurs.

Flickor kan, i båda årskurserna, få tag på alkohol från Systembolaget och cigaretter i högre utsträckning än vad pojkar kan. I andra året på gymnasiet kan pojkar i högre utsträckning än flickor få tag på smugglad alkohol, hasch/marijuana och anabola steroider.

5.5 Riskuppfattning/Attityder

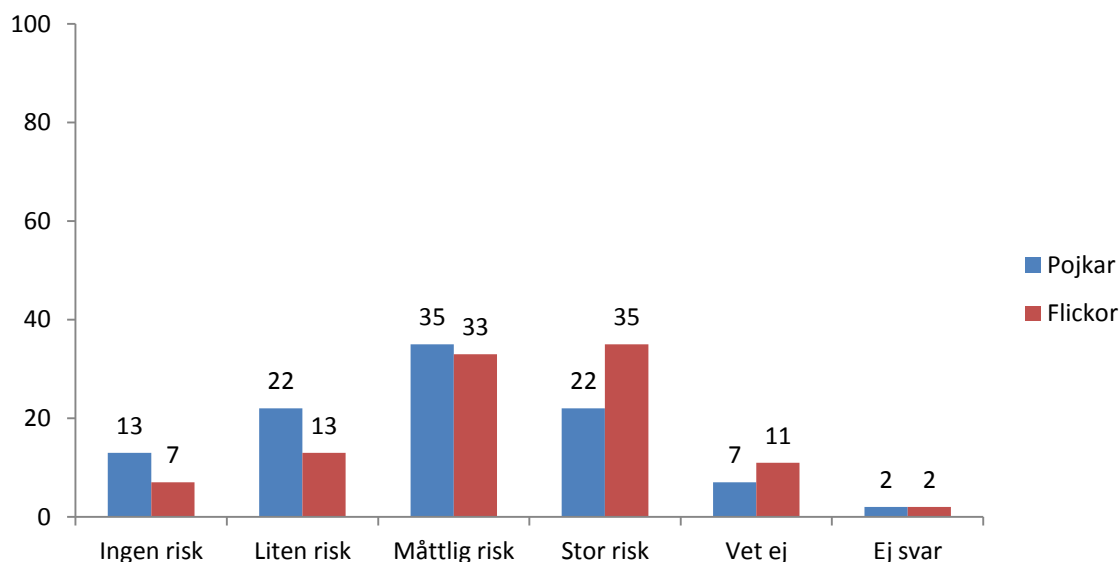
5.5.1 Elevernas riskuppfattning

I enkäten ställs frågor om elevernas riskuppfattning där de får ange hur stor risk de tror att det är att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt, om de använder olika typer av droger i en viss utsträckning.

Vad gäller risken att skada sig själv om de röker **tio cigaretter eller mer per dag** uppger knappt en tiondel av elever i båda årskurserna alternativet 'ingen risk'. Ungefär hälften av eleverna uppger att de tror att det är 'stor risk'. Flickor i år 2 på gymnasiet uppger i lägre utsträckning än pojkar i samma årskurs samt än elever i årskurs 9 alternativet 'ingen risk'.

Vad gäller elevernas uppfattning om hur stor risk det är att skada sig själv om de **snusar 3 dosor (ca 100 "prillor") per vecka** syns skillnader i riskuppfattning mellan könen. Figuren nedan visar hur svaren fördelar sig bland pojkar och flickor i gymnasiets andra år, där pojkar skattar risken lägre än vad flickorna gör. Liknande skillnad syns även i årskurs 9.

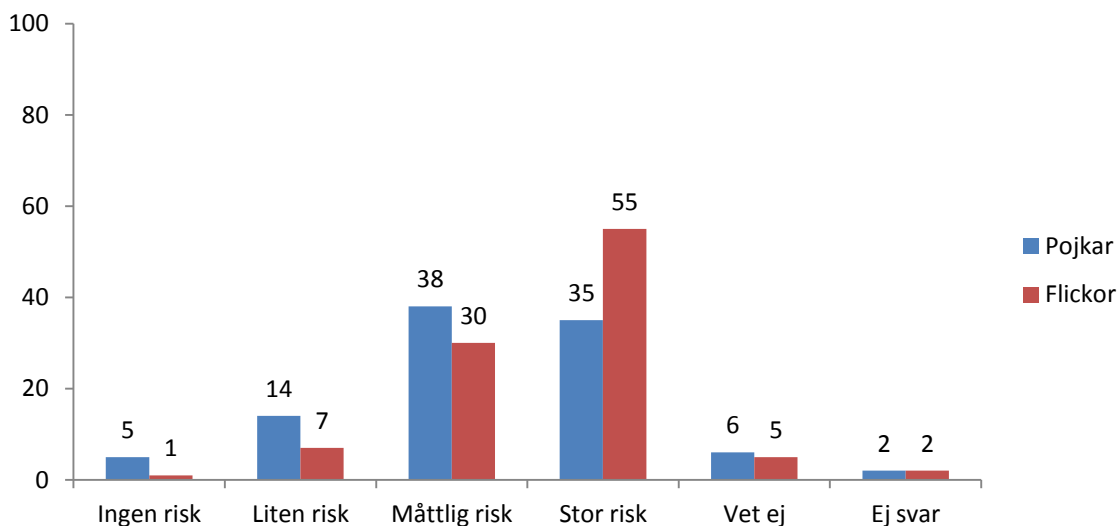
Riskuppfattning snus

Figur 11. Andelar (i procent) för respektive svarsalternativ. Gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön.

Även vid hur stor risk eleverna tror det är att skada sig själv om de **berusar sig på alkohol varje helg** finns skillnader mellan pojkar och flickor, där pojkarna skattar risken lägre än vad flickorna gör. Figuren nedan visar fördelningen i gymnasiet år 2 och liknande skillnad återfinns i årskurs 9.

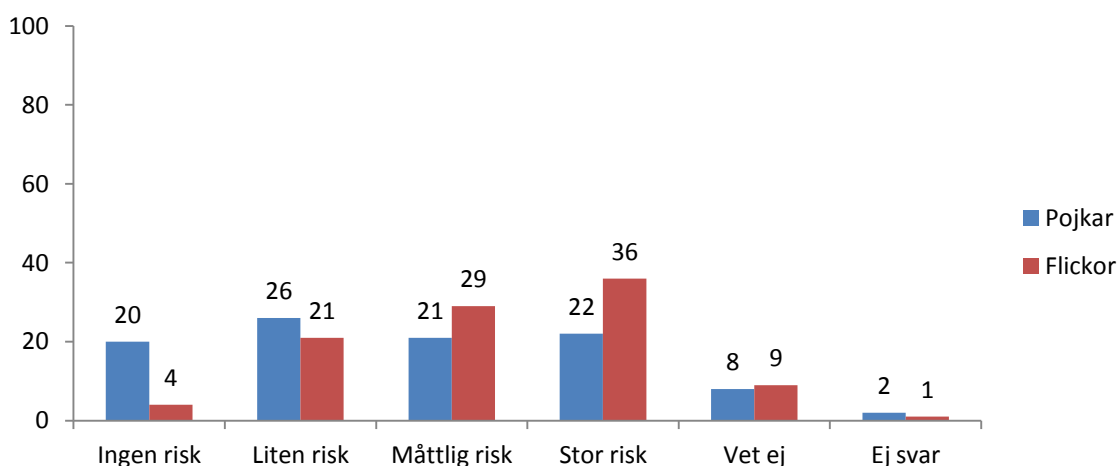
Riskuppfattning berusning varje helg

Figur 12. Andelar (i procent) för respektive svarsalternativ. Gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön.

Samma mönster kan ses gällande risken att skada sig själv om de **provar marijuana eller hasch 1-2 gånger** där pojkar uppger en lägre riskuppfattning än flickor (figur 13). Även mellan årskurserna syns skillnader i pojkarnas svar, där pojkar i årskurs 9 skattar risken högre än vad pojkarna i gymnasiets andra år gör.

Riskuppfattning prova marijuana/hasch 1-2 ggr

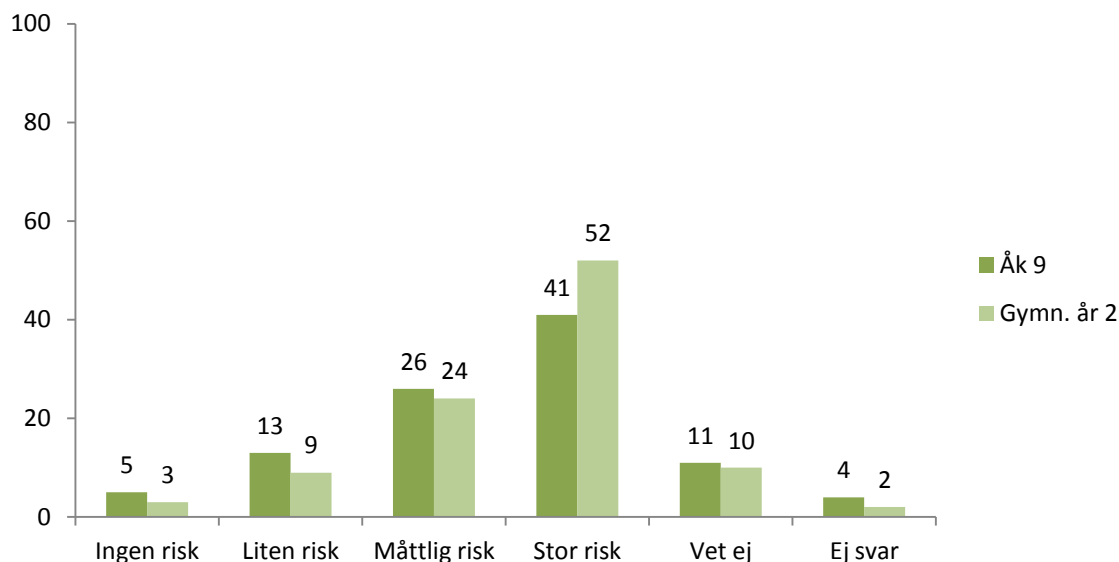

Figur 13. Andelar (i procent) för respektive svarsalternativ. Gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön.

Risken att skada sig själv om de **provar heroin 1-2 ggr** skattas lägre bland eleverna i årskurs 9 än i andra året på gymnasiet (figur 14). Mellan pojkar och flickor syns vissa skillnader, där pojkar i

högre grad än flickor uppger alternativet '*ingen risk*' och flickorna i högre utsträckning än pojkarna uppger alternativet '*måttlig risk*'.

Riskuppfattning prova heroin 1-2 ggr

Figur 14. Andelar (i procent) för respektive svarsalternativ. Uppdelat efter årskurs.

Vad gäller hur stor risk eleverna tror att det är att skada sig själva om de **provar att sniffa/boffa 1-2 gånger** uppger en något högre andel i årskurs 9 än i gymnasiet andra år alternativet '*ingen risk*', 7 procent respektive 5 procent. Däremot uppger lika stor andel (32 procent) i de båda årskurserna alternativet '*stor risk*'. I båda årskurserna syns också skillnad mellan pojkar och flickor, där pojkar i högre utsträckning än flickor anger alternativet '*ingen risk*'.

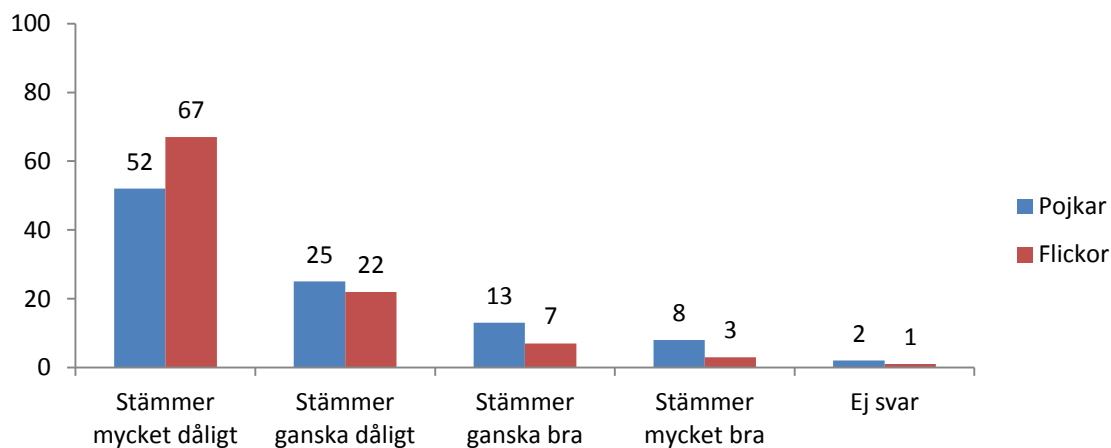
Genomgående i länet uppger relativt höga andelar av eleverna, i båda årskurserna, alternativet '*vet ej*'. Detta gäller särskilt riskuppfattningen om sniffning/boffning, heroin samt snus.

5.5.2 Elevernas uppfattning om föräldrar/vårdnadshavares attityder

I enkäten får eleverna även besvara en rad påståenden om sina föräldrar/vårdnadshavares attityd till att eleven brukar olika typer av droger. För påståendet att det för föräldrarna/vårdnadshavarna är **okej om jag röker cigaretter** uppger majoriteten av eleverna, 83 procent i årskurs 9 och 71 procent i gymnasiet andra år, att påståendet '*stämmer mycket dåligt*'.

Vad gäller om det för föräldrar/vårdnadshavare är **okej om jag snusar** syns skillnader både mellan årskurserna och mellan pojkar och flickor, där andelen som uppger att påståendet stämmer '*ganska bra*'/'*mycket bra*' är högre i gymnasiet år 2 än i årskurs 9. Pojkar uppger en mer tillåtande attityd hos sina föräldrar/vårdnadshavare än vad flickorna gör och detta gäller i båda årskurserna (figur 15).

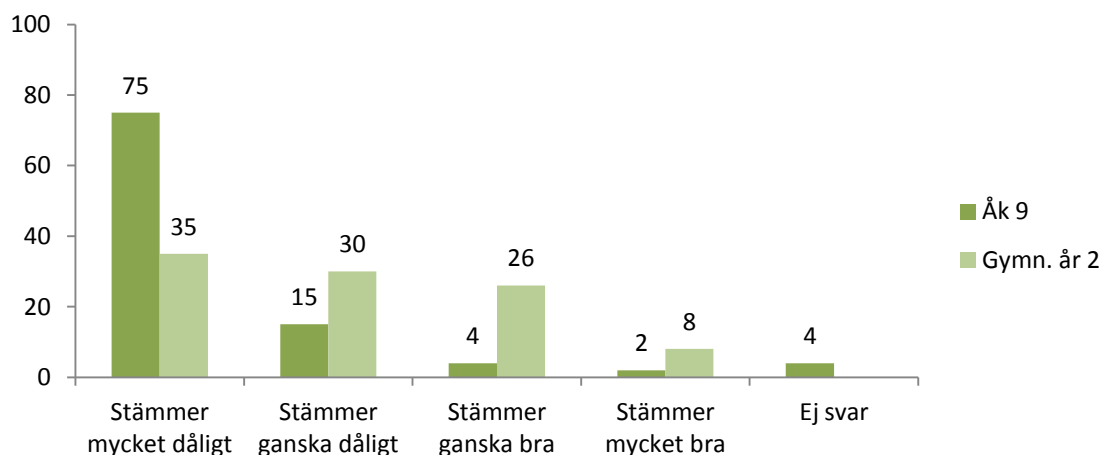
Okej om jag snusar

Figur 15. Andelar (i procent) för respektive svarsalternativ. Gymnasiet år 2. Uppdelat efter kön.

Vid påståendet om det för mina föräldrar/vårdnadshavare är **okej om jag dricker alkohol** uppger 61 procent i årskurs 9 att påståendet 'stämmer mycket dåligt'. Motsvarande andel i år 2 på gymnasiet är betydligt lägre, 19 procent, och andelen som uppger att påståendet 'stämmer mycket bra' är 18 procent. Liknande skillnad mellan årskurserna ses även vad gäller om det för mina föräldrar/vårdnadshavare är **okej om jag dricker mig berusad**, där eleverna i gymnasiet år 2 skattar sina föräldrars inställning som mer tillåtande än vad elever i årskurs 9 gör (figur 16). Bland gymnasieeleverna i år 2 syns även skillnad i svaren mellan pojkar och flickor, där pojkarna uppger en mer tillåtande attityd hos föräldrar/vårdnadshavare än vad flickorna gör.

Okej om jag dricker mig berusad

Figur 16. Andelar (i procent) för respektive svarsalternativ. Uppdelat efter årskurs.

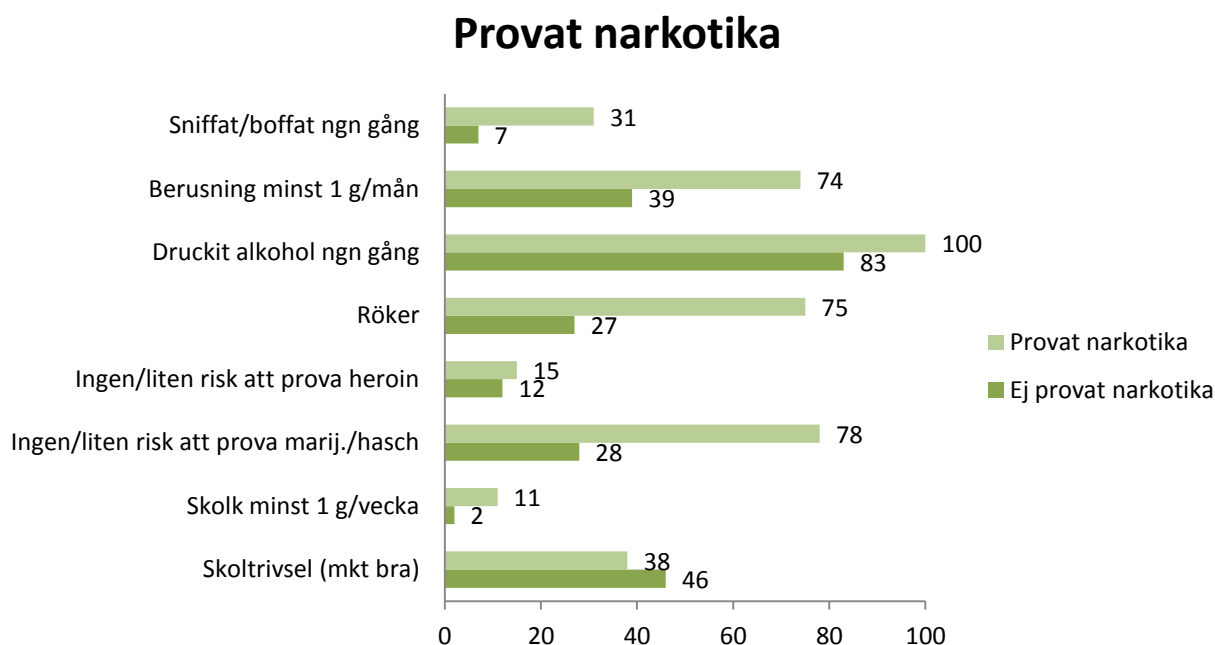
Mest restriktiv inställning skattar eleverna att föräldrar/vårdnadshavare har när det gäller om det är **okej om jag röker hasch/marijuana**. Där uppger 96 procent i både årskurs 9 och andra året

på gymnasiet att påståendet *'stämmer mycket dåligt'*. Andelen som uppger detta alternativ är något högre bland flickor än bland pojkar.

5.6 Sambandsanalyser mellan olika droger

Det finns samband mellan olika drogvanor och enligt Statens folkhälsoinstitut finns det i deras befolkningsstatistik tydliga samband mellan t.ex. riskbruk av alkohol, cannabisanvändning, tobaksbruk och riskabla spelvanor (www.fhi.se). Detta betyder att det ofta är samma grupper som har flera olika beroendeframkallande levnadsvanor.

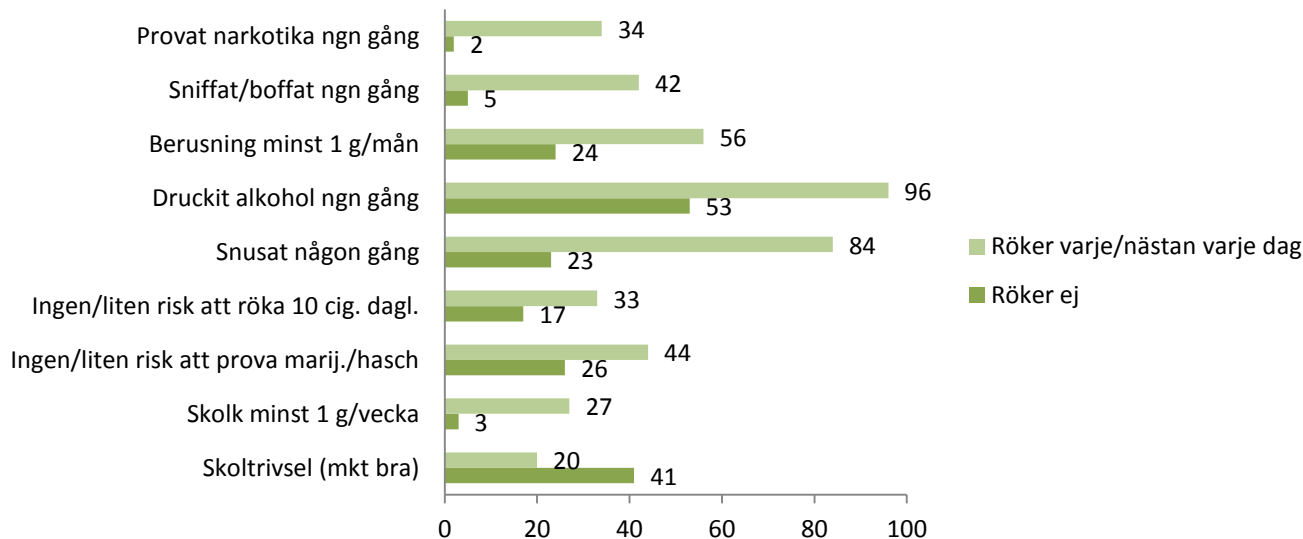
Liknande samband mellan olika drogvanor syns även i denna enkätundersökning. Exempel på detta är att bland de elever i år 2 på gymnasiet som uppger att de någon gång har provat narkotika också återfinns en högre andel av en rad andra faktorer/beteenden än bland de elever i samma årskurs som inte provat narkotika (figur 17).

Figur 17. Skillnader i beteende/ riskuppfattning/ upplevelse mellan de elever i gymnasiet år 2 som har använt respektive inte använt narkotika någon gång. Andel i procent.

Även bland de elever i årskurs 9 som uppger att de röker varje dag/nästan varje dag återfinns en högre andel av en rad andra faktorer/beteenden än bland de elever i samma årskurs som inte röker (figur 18).

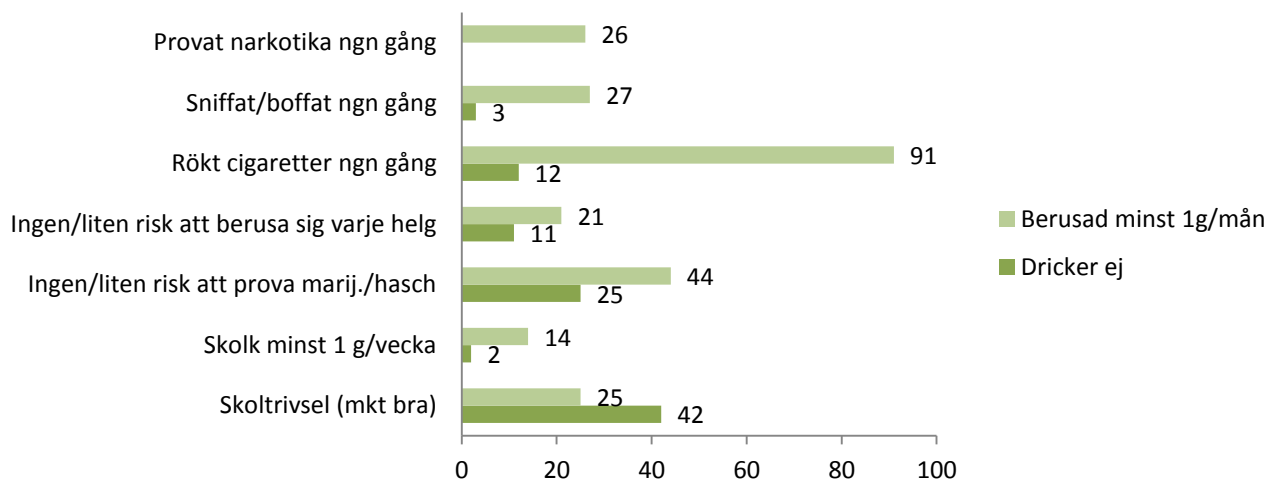
Röker varje/nästan varje dag

Figur 18. Skillnader i beteende/ riskuppfattning/ upplevelse mellan de elever i årskurs 9 som röker varje/ nästan varje dag och de elever som inte röker. Andel i procent.

Samma mönster ses även när de elever i årskurs 9 i länet som uppger att de berusar sig på alkohol minst en gång i månaden sätts i jämförelse med eleverna som inte dricker alkohol (figur 19). Andelen som provat narkotika någon gång bland de elever som inte dricker alkohol understiger 1 procent och redovisas därmed inte.

Berusad minst 1 g/mån

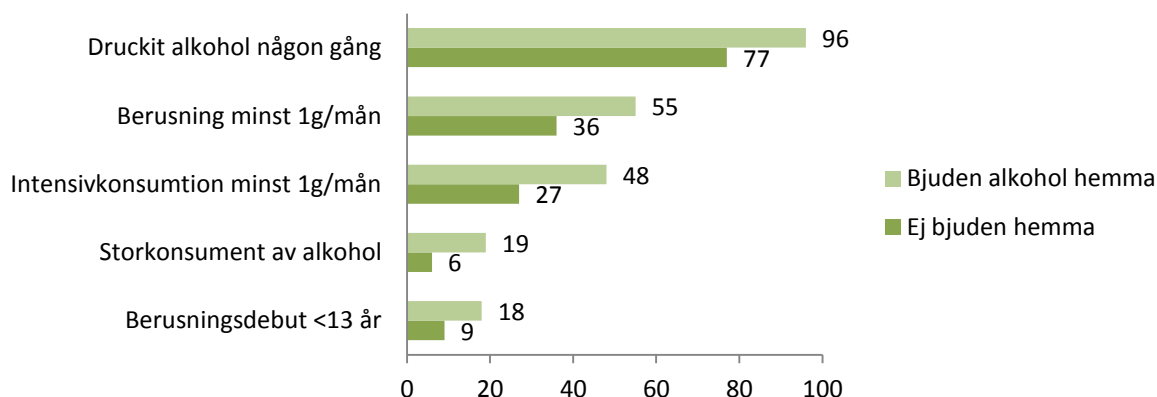

Figur 19. Skillnader i beteende/ riskuppfattning/ upplevelse mellan de elever i årskurs 9 som berusar sig minst 1 gång/mån och de elever i samma årskurs som inte dricker alkohol. Andel i procent.

Även de elever i gymnasiet år 2 som uppger berusningsdebut vid 13 års ålder eller yngre uppger i större utsträckning att de intensivkonsumerar alkohol, är storkonsumenter samt berusningsdricker än de elever i samma årskurs som debuterat senare.

I enkätundersökningen syns även samband mellan droganvändande och förhållanden i hemmet. Till exempel uppger en högre andel av eleverna (i båda årskurserna) att de röker eller att de snusar om de också har någon i hemmet som använder tobak. Även vad gäller att bli bjuden på alkohol hemma visar samband med en högre alkoholkonsumtion (figur 20).

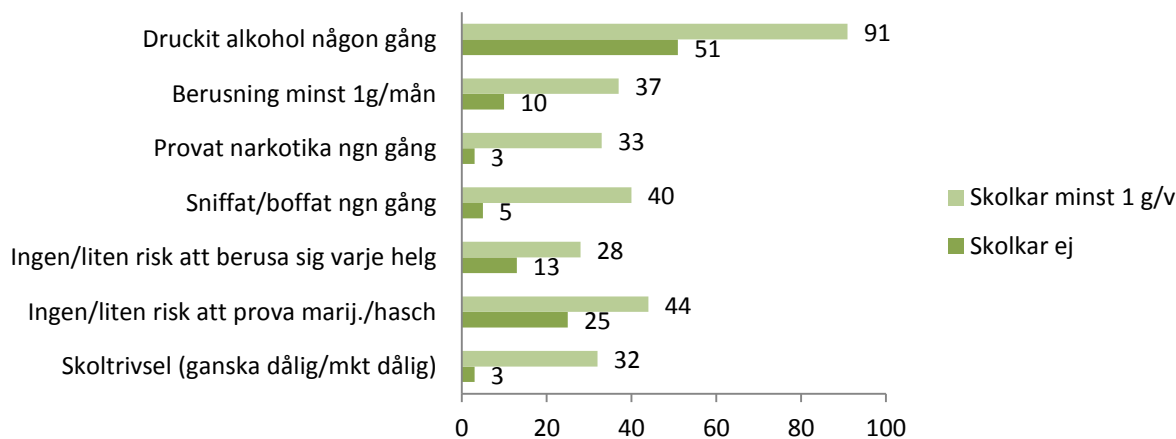
Bjuden alkohol hemma

Figur 20. Skillnader i alkoholkonsumtion mellan de elever i år 2 gymnasiet som blivit bjudna på alkohol hemma senaste 12 månaderna och de elever i samma årskurs som inte har blivit bjudna. Andel i procent.

En annan faktor som visar sig ha samband med de olika droger som enkätundersökningen berör är skolck, där de elever (i båda årskurserna) som skolkar i hög utsträckning också uppger användande av droger i högre grad än de elever som inte skolkar (figur 21).

Skolk

Figur 21. Skillnader i beteende/ riskuppfattning/ upplevelse mellan de elever i årskurs 9 som skolkar minst 1 gång/vecka och de elever i samma årskurs som aldrig skolkar. Andel i procent.

6 DISKUSSION MED BEHOVSANALYS

Resultatet av enkätundersökningen 'Skolelevs drogvanor 2012' i Jämtlands län visar att de droger som undersökningen innefattar även används, finns tillgängliga samt utgör ett problem i vårt län. Resultaten kan därmed utgöra ett nuläge och ligga till grund för prioriteringar och beslut samt verksamhetsplanering inom ANDT-området. Vilka områden bör ligga i fokus? Vad vill vi uppnå?

Förebyggande arbete inom ANDT handlar i stor utsträckning om att förhindra att barn och unga kommer i kontakt med droger överhuvudtaget, men även att skjuta upp debut samt minska bruk och missbruk bland dem som redan kommit i kontakt med droger (Statens folkhälsoinstitut, 2008). Universella eller generella insatser riktas till alla och kan exempelvis handla om tillgänglighetsbegränsning, breda informationskampanjer, information till olika målgrupper såsom elever, föräldrar och lärare. Selektiva insatser riktar sig däremot till en mer definierad riskgrupp och indikerade insatser syftar till att förhindra att problemen för de unga som redan använder droger blir större. Många gånger krävs en kombination av dessa insatser och i samverkan mellan flera olika aktörer i samhället.

Nedan följer den analys av resultatet som framkommit under den länsgemensamma processen kring drogvaneundersökningen. Skillnader mellan könen syns i resultaten och lyfts även i följande analys, men viktigt att poängtera är att eventuella skillnader inte nödvändigtvis är orsakade av just kön. Skillnader kan mycket väl även förekomma inom gruppen pojkar liksom inom gruppen flickor.

6.1 Tobak

Flickor röker i något större utsträckning än pojkar, medan pojkar snusar betydligt mer än flickor. Andelen som använder tobak är högre i gymnasiets år 2 än i årskurs 9. Cigaretter är det som eleverna uppger att de lättast kan få tag på inom 24 timmar och debutåldern för att röka cigaretter är också något lägre än för övriga droger, vilket motiverar tidiga insatser mot tobaksbruk.

Något som särskilt bör belysas är bruket av vattenpipa där en knapp tredjedel i årskurs 9 och hälften av eleverna i gymnasiets år 2 uppger att de någon gång provat. Intresset för vattenpipa har ökat i Sverige de senaste åren och särskilt bland ungdomar (Lundin, 2006). Antaganden har förekommit om att vattenpipsrökningen är mindre skadlig än vanlig piprökning, då det funnits uppfattningar om att tobaken är nikotinfri och att röken renas genom vattnet. Efter en kartläggning genomförd av Världshälsoorganisationen (WHO) framkom dock att tobaksröken från en vattenpipa innehåller en rad ohälsosamma ämnen, förutom nikotin (Världshälsoorganisationen, 2005). Dessutom uppskattas en session med vattenpipa vara under en längre tid och en vattenpipsession beräknas motsvara att en cigarettörökare röker 100 cigaretter. Är dessa risker kända bland eleverna i länet eller ser man vattenpipan som en exotisk "kul grej"? Känner elevernas föräldrar till riskerna? Troligtvis behövs en kunskapsökning kring vattenpipsrökning riktad till flera målgrupper.

Något som kan lyftas fram som en möjlighet är den stora andel elever som faktiskt vill sluta med tobak. Omräknat till antal elever så vill 415 personer sluta röka och 223 personer sluta snusa, nu

eller i framtiden. Vad finns det för stöd och resurser till dessa elever? Vilken kapacitet har t.ex. elevhälsan att bemöta detta?

6.2 Alkohol

Majoriteten av eleverna, i båda årskurserna, har någon gång druckit alkohol. Detta är oroväckande, särskilt i årskurs 9. En större andel flickor än pojkar uppger att de druckit någon gång, medan pojkar har en högre genomsnittlig årskonsumtion än flickor, särskilt i gymnasiet år 2. De vanligaste dryckerna är starköl, sprit och cider som främst kommer från Systembolaget, men drygt 16 procent av eleverna i årskurs 9 uppger också att de druckit hembränt.

I år 2 på gymnasiet uppger 44 procent av eleverna att de berusar sig på alkohol minst en gång i månaden. Studier visar att unga vuxna ofta konsumerar större mängder alkohol vid ett och samma tillfälle än andra åldersgrupper (Socialstyrelsen, 2011). Hög alkoholkonsumtion ökar bland annat risken för psykosociala problem samt risken för olycksfallsskador. Även i denna undersökning i Jämtlands län uppger eleverna att de har råkat ut för både våld och problem i relationer samt utsatt sig för stora risker i samband med alkoholpåverkan. Till exempel uppger närmare en tiondel av eleverna i årskurs 9 att de kört moped, bil eller annat motorfordon i samband med att de druckit alkohol.

Vanligaste debutålder för att ha druckit minst ett glas alkohol är 14 år och för berusning 15 år. En amerikansk studie visar att det är fyra gånger större risk att bli alkoholberoende för en individ som börjar dricka alkohol vid 14 års ålder än för en individ som börjar vid 20 års ålder. (Hingison, Heeren, & Winter, 2006). Alkohol är skadligt för hjärnan, oavsett ålder, men eftersom hjärnan fortsätter att utvecklas ända upp till 25-årsåldern är ungas hjärnor ännu ömtåligare (www.fhi.se). Oroande i denna undersökning är därmed att de elever i år 2 på gymnasiet som uppger berusningsdebut vid 13 års ålder eller yngre även intensivkonsumerar alkohol, är storkonsumenter samt berusningsdricker i högre utsträckning än de elever som debuterat senare. Även i ANDT-strategin betonas vikten av att skjuta upp alkoholdebuten (www.andt-strategin.info).

Tillgängligheten av alkohol är ungefär densamma som för cigaretter och drygt 40 procent i årskurs 9 och kring 70 procent i gymnasiet år 2 uppger att de kan få tag på alkohol från Systembolaget eller från affär (folköl) inom 24 timmar. En typ av tillgänglighet till alkohol som bör belysas är att bli bjuden hemma, vilket en av fyra elever i årskurs 9 och knappt hälften av eleverna i år 2 på gymnasiet uppger att de har blivit. Detta är allvarligt då forskning, bland annat en svensk avhandling, visar att föräldrar som bjuder på alkohol hemma är en riskfaktor för intensivkonsumtion av alkohol bland flickor (Danielsson, 2011). Även i denna undersökning i Jämtlands län finns samband, där de elever som uppger att de blivit bjudna hemma i större utsträckning berusar sig, intensivkonsumerar och är storkonsumenter än de elever som inte har blivit bjudna hemma.

6.3 Narkotika, dopning, sniffning och spel

I ANDT-strategin uttrycks i det övergripande målet en nolltolerans mot narkotika (Regeringen, 2011). Resultaten från denna drogvaneundersökning visar dock att narkotika förekommer även i vårt län, i både årskurs 9 och gymnasiet år 2. Situationen är särskilt oroande i andra året på

gymnasiet och i synnerhet bland pojkarna. Vanligaste typen av narkotika är cannabis (hasch och marijuana), men även så kallade nätdroger som t.ex. spice förekommer bland eleverna. Angående nätdroger är ett stort problem att nya preparat dyker upp på marknaden och alla har ännu inte hunnit bli olagliga. Kanske får många elever därför uppfattningen att dessa droger inte är särskilt farliga? Mycket allvarligt är också att ett antal elever uppger att de provat kokain, amfetamin samt heroin.

Media har haft stort fokus på narkotika och bilden som framställs är att det sker en ökning i länet. Då denna rapport redovisar ett nuläge och inte gör jämförelser med tidigare studier är det inte möjligt att uttrycka sig angående eventuell ökning eller minskning av narkotika i länet. Men oavsett detta behöver vi alla ställa oss frågan om det är acceptabelt att 58 av våra niondeklassare och 171 elever i gymnasiet andra år har använt narkotika? Onekligen finns narkotikan tillgänglig i vårt län då 17 procent i årskurs 9 och knappt en tredjedel i år 2 på gymnasiet uppger att de blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika. En av tio niondeklassare kan också få tag på hasch/marijuana inom 24 timmar. Motsvarande andel i gymnasiet år 2 är 18 procent. Tillgängligheten till narkotika är lägre än för cigaretter och alkohol och debutåldern är också högre för narkotika än för övriga droger.

I länet uppger totalt 16 personer i både årskurs 9 och gymnasiet år 2 tillsammans att de någon gång använt dopning i form av anabola steroider. Detta kan tyckas vara ett litet antal, men då målet på riksnivå är ett samhälle fritt från dopning är det viktigt att lyfta fram att 4 procent av eleverna i årskurs 9 samt 5 procent i gymnasiet andra år kan få tag på anabola steroider inom 24 timmar.

I respektive årskurs uppger drygt 10 procent av eleverna att de någon gång har sniffat/boffat. Riskuppfattningen är låg i de båda årskurserna där endast 32 procent uppskattar risken som stor att skada sig själv om de provar att sniffa/boffa 1-2 gånger. Samtidigt uppger drygt 12 procent av eleverna i respektive årskurs alternativet 'vet ej', vilket tyder på en okunskap om riskerna med sniffning/boffning. Sniffningspreparat i form av lösningsmedel och gaser har liknande effekt på kroppen som alkohol med minskad muskelkontroll och förlängd reaktionstid (www.can.se). Sniffning/boffning påverkar också den psykiska kontrollen och hörsel- och synhallucinationer förekommer. Långtidseffekter kan även vara hjärnskador och skador på lever och njurar.

I årskurs 9 har en av fyra elever och i andra året på gymnasiet har 30 procent någon gång spelat om pengar. Ett antal elever uppger också att de känt att de måste spela för mer och mer pengar och att de ljugit om sitt spelande. Överdrivet spelande är ett folkhälsoproblem som drabbar drygt 165 000 personer i Sverige och beroendet kan påverka både ekonomi och relationer (www.fhi.se). Hur stor är egentligen kunskapen i samhället om riskerna med att spela och att det handlar om ett beroende?

6.4 Attityder

Påverkan på attityder är ett prioriterat arbetssätt inom 'Mobilisering mot droger' och den läns gemensamma analysen av resultaten har visat särskilt behov av att belysa riskuppfattning och attityder bland både elever och föräldrar/vårdnadshavare.

Riskuppfattningen bland eleverna vad gäller cigarettökning är högre än riskuppfattningen gällande snus. Särskilt liberal inställning till snus syns bland pojkar i gymnasiet år 2, vilka också

skattar en mer tillåtande attityd till snus hos sina föräldrar/vårdnadshavare än vad övriga grupper gör. I sambandsanalyserna framkommer även att de elever som har tobaksanvändare i hemmet uppger eget tobaksbruk i högre utsträckning än de elever som inte har någon som använder tobak i hemmet.

Riskuppfattningen gällande berusning varje helg skiljer sig åt mellan könen, där pojkar skattar risken lägre än vad flickor gör. Endast 35 procent av pojkar i gymnasiet år 2 uppger alternativet '*stor risk*'. Även vad gäller hur eleverna skattar föräldrars/vårdnadshavares inställning är läget särskilt oroväckande i andra året på gymnasiet, där 18 procent av eleverna uppger att det är okej med föräldrarna att eleven dricker alkohol och endast 35 procent av eleverna uppger att det absolut inte är okej för föräldrar/vårdnadshavare att de dricker sig berusade. Resultaten visar också att relativt höga andelar av eleverna har bjudits på alkohol hemma, vilket säger något om föräldrars/vårdnadshavares inställning. En Sifo-mätning som Statens folkhälsoinstitut lät göra under våren 2012 visar att 90 procent av de tillfrågade tonårsföräldrarna tycker att det vore bra att ha överenskommelser med andra föräldrar kring gemensamma förhållningssätt till alkohol (www.fhi.se). Sådana överenskommelser kanske skulle kunna stärka tonårsföräldrar att vara mindre tillåtande vad gäller alkohol.

Angående risken att prova marijuana eller hasch 1-2 gånger är riskuppfattningen låg, även här särskilt bland pojkar i gymnasiet andra år. Endast 22 procent av pojkarna i denna årskurs uppger alternativet '*stor risk*'. Stora skillnader syns mellan könen även i årskurs 9 där flickor uppskattar risken som betydligt högre än vad pojkar gör. Eleverna skattar risken lägre med att prova marijuana/hasch 1-2 gånger än risken att berusa sig varje helg. Alkohol är också en drog, men som är tillåten i vårt samhälle, medan cannabis är olagligt att köpa/sälja, använda eller i överhuvudtaget inneha. Användning av cannabis kan ge en rad skadeverkningar i kroppen, bland annat skador i andningsorganen, nedstämdhet och depression (www.can.se). Andra följder är försämring i ett flertal tankefunktioner som rör minne, koncentration samt analys- och planeringsförmåga. Detta kan för ungdomar ge störningar i den psykiska mognaden och försämma förmågan för individen att utnyttja sin intellektuella kapacitet. Att cannabis skulle vara en inkörsport till andra illegala droger är omdebatterat, men studier visar att det finns ett samband mellan cannabisanvändning och andra droger (Statens folkhälsoinstitut, 2009). Även om kanske inte själva användandet i sig är orsak till bruk av tyngre droger, utan även att cannabisanvändningen ger sociala kontakter där andra droger kan förekomma.

Vad gäller elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityd till hasch/marijuana så uppger eleverna här den mest restriktiva inställningen av alla droger som frågas efter. I både årskurs 9 och år 2 på gymnasiet uppger 96 procent att det absolut inte är okej att eleven röker hasch/marijuana. Detta tyder på att föräldrar/vårdnadshavare ser mycket mer allvarligt på narkotika än på tobak och alkohol. Däremot finns fastställda samband mellan de olika drogerna. Majoriteten av dem som prövar narkotika första gången är berusade, så om ungdomarna inte dricker alkohol minskar också risken för att de prövar narkotika (www.fhi.se). Det är dock svårt att veta vad som är hönan och ägget, d.v.s. vad som orsakar det ena eller andra, då det förmodligen finns flera orsaker som ligger till grund. Även i denna enkätundersökning syns samband där de elever som uppger att de någon gång har provat narkotika också röker, har sniffat/boffat samt berusar sig på alkohol i större utsträckning än de elever som inte provat narkotika.

Slutligen gällande elevernas riskuppfattning om de olika drogerna uppger relativt höga andelar, cirka en tiondel, i båda årskurserna svarsalternativet '*vet ej*'. Detta är något som behöver tas på

allvar då det ger en indikation om att kunskapen om riskerna med droger är bristande. En ökad satsning på ANDT-undervisning i skolan kan vara ett sätt att påverka detta.

6.5 Samband

I denna enkätundersökning syns i resultaten samband mellan de flesta droger. Dessa samband tyder på att det ofta är samma riskgrupper för flera av dessa beroendeskapande levnadsvanor (www.fhi.se). Därmed borde även vissa risk- och skyddsfaktorer vara gemensamma, vilket talar för ett sammantaget grepp med förebyggande och hälsofrämjande arbete inom ANDT-området.

En sådan riskfaktor som visar samband med de flesta droger i denna undersökning är skolk, där de elever som skolkar minst en gång i veckan i högre grad uppger att de dricker sig berusade, har provat narkotika, har sniffat/boffat samt har lägre trivsel i skolan än de elever som inte skolkar. Det är ofta känt vilka elever som skolkar och denna begränsade målgrupp kan därmed vara relativt lätt att identifiera för riktade insatser.

6.6 Särskilt angelägna områden

Utifrån ovanstående diskussion vill vi lyfta följande områden som särskilt viktiga för det fortsatta gemensamma drogförebyggande arbetet i Jämtlands län:

- ökad kunskap om vattenpipsrökning och dess skadeverkningar
- tillräckliga resurser och stöd till de elever som vill sluta med tobak
- uppskjuten debutålder samt minskad tillgänglighet
- ökad kunskap hos eleverna, genom t.ex. ANDT-undervisning
- attityder till droger
- information om risker och samband mellan droger till föräldrar/vårdnadshavare
- ökat stöd i föräldrarollen
- riktade insatser till identifierade skolkare

7 REFERENSER

Danielsson, A. -K. (1 2011). Alkoholbruk i ungdomsåren: Implikationer för prevention. *Socialmedicinsk tidskrift*, s. 91.

Hingison, R., Heeren, T., & Winter, R. M. (160 2006). Age at Drinking Onset and Alcohol Dependence. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, ss. 739-746.

Lundin, N. (2006). Vattenpipa lika skadlig som annan rökning. *Läkartidningen*.

Mobilisering mot droger . (2013). Tillsammans gör vi skillnad! Jämtlands län mobiliserar för ökad trygghet. Programförklaring 2013.

Regeringen. (2011). Prop. 2010/11:47 En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopning- och tobakspolitiken.

Socialstyrelsen. (2011). *Nationella riktlinjer för sjukdomsförebyggande metoder. Tobaksbruk, riskbruk av alkohol, otillräcklig fysisk aktivitet och ohälsosamma matvanor - stöd för styrning och ledning*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Statens folkhälsoinstitut. (2008). Narkotikan i Sverige - Metoder för förebyggande arbete. En kunskapsöversikt. R2008:23. Östersund.

Statens folkhälsoinstitut. (2009). *Skador av hasch och marijuana*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.

www.andt-strategin.info. (u.d.). Hämtat från <http://www.andt-strategin.info/propositionen.html> den 04 03 2013

www.can.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.can.se/sv/Drogfakta/Fragor-och-Svar/Alkohol/#0> den 01 03 2013

www.can.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.can.se/sv/Drogfakta/Cannabis-hasch-och-marijuana/> den 01 03 2013

www.can.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.can.se/sv/Drogfakta/Sniffning/> den 05 03 2013

www.fhi.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Alkohol-narkotika-dopning-tobak-och-spel/Samband-ANTS/> den 01 03 2013

www.fhi.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.fhi.se/Handbocker/Tonarsparloren/Fakta/Varfor-ar-alkohol-farligt-for-unga/> den 04 03 2013

www.fhi.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Alkohol-narkotika-dopning-tobak-och-spel/Spel/> den 04 03 2013

www.fhi.se. (u.d.). Hämtat från <http://www.fhi.se/Aktuellt/Nyheter/Tonarsforaldrar-vill-ha-gemensamma-regler-kring-alkohol/> den 05 03 2013

Världshälsoorganisationen. (2005). *Waterpipe Tobacco Smoking: Health effects, Research needs and Recommended Actions by Regulators*. Geneva: World Health Organization.

2013-03-12

Dnr: LS/348/2013